

ХУДОЖНІЙ СВІТ РОМАНУ ІВАНА ЧЕНДЕЯ «СКРИП КОЛИСКИ»: ЛЮДИНОЗНАВЧИЙ ТА НЕОМІФОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Ольга КОЗІЙ (Кіровоград)

У статті досліджується панорамний характер роману І.Чендея «Скрип колиски». Деградаційна динаміка твору притаманна не певній особі, а суспільству в цілому. Майстерність прозаїка полягає в поєднанні антиалкогольного та людинознавчого аспектів.

Ключові слова: панорамне зображення, динаміка, неоміфологи, антиалкогольний та людинознавчий аспекти.

The article is devoted to the analysis of the panoramic description of social changes in I. Chendey's novel "The creak of the cradle". The author successfully combines two aspects – anti-alcoholic and human studying.

Key words: panoramic description, social changes, anti-alcoholic and human studying aspects.

Роман «Скрип колиски» посідає особливе місце у творчому доробку І. Чендея. Твір був виданий 1987 року й того ж року удостоєний премії імені Андрія Головка. Робота над романом тривала довгі роки. «Скрип колиски» писався І. Чендеєм на замовлення влади в період сухого закону та боротьби за тверезість, письменникові в роботі допомагала «велика лють і злість до алкоголізму»⁹⁸ (лист до В. Марка від 16 березня 1980 року). За свідченням рідних письменника, І. Чендей відчував страшенну відразу та ненависть до пияцтва і пияків. З болем закарпатський прозаїк порівнював колишню Верховину, коли однієї пляшки горілки вистачало на ціле весілля, та сучасне йому Закарпаття, де п'яні лежали попідтинню.

Роман має панорамний характер, у ньому присутня деградаційна динаміка, проте вона притаманна не певній особі, а суспільству в цілому. Майстерність прозаїка полягає в поєднанні антиалкогольного та людинознавчого аспектів. Від рівня антиалкогольного роман переріс у твір людинознавчий. Два аспекти пов'язані із ставленням письменника до твору. Із листування з В. Марком дізнаємося, що спочатку над І. Чендеєм тяжіла обов'язковість соціального замовлення: слово «антиалкогольний» прозаїк в листах часто бере у лапки, твір називає «славною» опусом. Примус замовлення чинив певний психологічний тиск на митця, хоч

⁹⁸ Листи залучаю із особистого архіву Василя Марка – приятеля Івана Чендея та мого вчителя.

питання алкоголізму цікавило його досить давно, але автор «не мав точки опори, не знав, а з якого боку до твору того приступитись би» (лист до В. Марка від 16 березня 1980 року). Критики того часу вбачали в публіцистичному струмені сильну сторону роману, абсолютизуючи пропагандистський характер. Ми не ставимо цього на карб письменникові, проте змінюємо акценти: у «Скрипі колиски» І. Чендей виявив талант поєднання різних мовних стилів, що працює на художній результат. Публіцистичний елемент, пов'язаний із образом героя-оповідача журналіста Петра Головчука, зумовлює функціонування у суцільній тканині роману низки інтертекстуальних епізодів, що надають твору документальної достовірності. У цьому образі найповніше з усього доробку втілилися риси характеру самого письменника.

В. Марко підкреслює, що у «Скрипі колиски» І. Чендей постає перед читачами в іпостасях «знаного майстра реалістичної прози з опуклими людськими характерами, тонко підміченим перебігом думок і настроїв героїв, яскравими деталями», «публіциста з гострою реакцією на суспільні проблеми та доброго знавця народної фантастичної казки і законів міфотворчості» [3].

І. Чендей називав роман «гостропроблемним, в чомусь наскрізь сатиричним» (лист до В. Марка від 10 лютого 1986 р.). Творчий пошук був складним, проте плідним. Назву твору він добирав серед трьох варіантів: «Кому повім печаль свою?..», «Дзвін на сполох» та «Скрип колиски».

Варіанти «Дзвін на сполох» та «Кому повім печаль мою?» (або ж «Біль. Кому повім?..») автор згадує в кульмінаційному розділі «Нічна зустріч». Одним з варіантів назв роману був також «Голос колиски», проте письменник зупинився на «скрипі». За його власним визначенням, «голос колиски – голос роду, поколінь, щось зовсім оптимістичне. Скрип колиски – голос негараздів. Коли колиска скрипить? Отоді, як настає недбалість, бідність всячеськая...» (лист до В. Марка від 10 лютого 1986 р.). В. Марко стверджує, що «слово “скрип” надає назві оксюморонного відтінку: [...] скрип – то знак недоглянутості, занепаду» [3]. Скрип також є згадкою героїв про дитинство, що дихає пам'яттю століть. Зокрема, Петро говорить Анні, маючи на увазі їхнє виховання в стилі батьківської, вікової моралі, про значення скрипу як згадки про найсвятіше: «Ми з тої колиски, що скрипіла на гаках...» [8, с. 165]. Образ колиски, що дав назву творові, з'являється лише поодиноким. Це символ душевної чистоти, народної моралі, народних звичаїв, які в очах людей часто застигає пелена сп'яніння, символ зв'язку з родом, від якого відривається людство.

Б. Харчук у романі «Кревняки» так визначає ставлення Мирона – одного з центральних персонажів – до хмільного: «Не знав, що таке пити, не знав, що таке матюк. Не міг збагнути, чому п'ють денатурат – з пляшки, на якій намальована смерть – череп і дві кістки» [7, с. 122].

Після великої кількості відгуків на перший роман І. Чендея «Скрипу колиски» приділена зовсім незначна увага. Одразу після виходу роману з'явилися дві рецензії – Ю. Балеги [1] та В. Марка [3]. Проблем та особливостей творчої манери письменника в романі коротко торкається М. Носа у статті-літературному етюді «Чи обурюються дувівчани?» [4]. Дослідник наголошує, що «наріжним каменем розповіді стала проблема алкоголю, а з огляду на те, що вона є явищем соціальним, з нею тісно пов'язані й інші негативні сторони» [4, с. 193].

Кожна новела, маючи закінчений сюжет, може існувати окремо як самостійний твір. У новелістичній композиції твору картина світу є подрібненою. Цьому відповідає роздвоєність оповідача – Микола Головчук і пляшка коньяку. На думку Ю. Балеги, «в роки застою матеріальне витіснило моральне» [1], це призвело до утворення духовної порожнечі, що, у свою чергу, викликало до життя такі явища, як пияцтво, хабарництво, бюрократизм чиновників. Головного носія авторської ідеї твору – Петра Головчука – дослідник порівнює з персонажем роману Ч. Айтматова «Плаха». Серед недоліків твору Ю. Балега знову відзначає надмірну деталізацію, не сприймаючи її як індивідуальну рису письма автора, та задовгі й нуднуваті роздуми І. Чендея про хміль і пляшку.

Антиалкогольної тематики І. Чендей торкався в оповіданнях «Преображенна Маріка», «Зозулька», «Теплий дощ». До теми сухого закону опосередковано звертається в повісті «Житіє Антона Кукурічки». Прозаїк наголошує на руйнівній дії алкоголю, що призводить до деградації особистості, стає причиною підлих учинків («Преображенна Маріка»), руйнує родини («Зозулька»), штовхає дітей на злочини через погану матеріальну забезпеченість таких сімей («Теплий дощ»). П'яницю Марисю персонажі «Скрипу колиски» згадують, як чи не єдину жінку-п'яницю в Забережжі. Письменник неоднаково зображує чоловіків та жінок, що зловживають хмільним. Чоловіки-п'яниці змальовані переважно за законами гротеску. І. Чендей приділяє більшу увагу не причинам появи згубної звички, а трагедіям зруйнованих родин. У випадку з жінками авторові болить руйнація патріархальної гармонії, за якою жінка є Берегинею домашнього вогнища. В оповіданні «Цимбаланя» проблема п'ятики головної героїні впливає із проблеми нереалізованості таланту. На відміну від Маріки («Преображенна Маріка»), письменник не висміює й не засуджує скрипальку Цилю. Її п'ятика є шляхом утечі від жорстокої реальності існування, що стало беззмістовним. І. Чендееві болить драма талановитої людини.

У романі «Скрип колиски» розрізняються три стильові шари: художньо-реалістичний, репортажно-публіцистичний і фантастично-казковий з основною увагою до перших двох. Прагнення до правди, емоційна наснаженість, що поєднуються зі строкатістю манери письма та строкатою картиною світу, дають підстави говорити про неореалістичний характер твору. У романі «Птахи полишають гнізда...» письменник то дивиться на світ очима головного героя, то стає стороннім спостерігачем. У другому романі І. Чендея ця тенденція більш відчутна: спосіб думання та основи світогляду Петра Головчука відповідають авторовим, а пляшка є стороннім спостерігачем. Два оповідачі намагаються зрозуміти нові закони світу.

Фантастично-казковий шар роману споріднює «Скрип колиски» з химерною прозою, що презентована в українській літературі творами В. Міняйла, В. Шевчука, В. Земляка та інших. Традиції химерної прози в нашій літературі А. Кравченко простежує в давній лірико-романтичній традиції [2, с. 15]. У романі «Скрип колиски», за словами В. Марка, ці традиції виявляються у використанні «казково-фантастичної оповіді пляшки коньяку про свій родовід, [...] у зустрічі Петра з самим демоном Хмелем» [3]. Дослідник не ставить на карб прозаїкові нерівноцінність різних стильових шарів. На його думку, твір привертає увагу гостротою проблематики й філософським заглибленням у складнощі життя.

Одісея пляшки коньяку є ренесансною сатиричною алюзією. Постмодерна песимістична картина дійсності у творі в неприродно-соцреалістичному стилі зникає й змінюється життєстверджувальною наприкінці роману. Цей оптимізм не є «награним»: І. Чендееві настільки боліло людське горе від алкогольного дурману, що він щиро вірив у перемогу здорового глузду, добра й правди. Панорамності зображення та утвердженню абсурду життя у творі відповідає інтертекстуальність, мозаїчне переплетення авторського тексту, переадресованого персонажеві репортажу, уривків з книг та газет.

Події роману подано через призму світобачення двох персонажів: казково-алегоричної пляшки коньяку та журналіста Петра Головчука. Вони презентують протилежні світогляди. Вибір оповідача роману є авторським експериментом, що був цікавим і творчо виправданим в інших творах: в оповіданні «Лиска» розповідь ведеться від імені тварини, а у «Скрипі колиски» письменник вдихає життя в неодохотворений предмет. Зображенню пляшки коньяку притаманний дуалізм. У ній згущена важка, копітка й самовіддана праця багатьох людей – виноградарів та виноробів. Вино письменник називає, погоджуючись з героями твору, священним напоєм, а горілку і коньяк – диявольськими. Відмінність між ними вимірюється здоровим глуздом чи його відсутністю

у тих, хто і навіщо його споживає. Зокрема, спогади Василюни про перше сп'яніння оповиті солодкою радістю: вона більше захмеліла від щастя зустрічі, аніж від напою. Протиставлення втілене автором на рівні детального опису процесу виготовлення вина й коньяку: бродіння вина подібне до зародження життя, а його перегонка на винний спирт – до пекельних мук. Важливу роль в утвердженні авторського задуму посідають біблійні алюзії, а саме цитати з Біблії про захмелілого Ноя. Письменник створює неоміфологічний образ демона Хмеля. У творі спостерігаємо цікавий синтез голосів персонажів та автора. У першому романі ці голоси звучали якщо не в унісон, то принаймні часто зливалися.

У «Скрипі колиски» боротьба проти алкогольної навали переходить у тематику нової «моралі», що розкривається за допомогою змалювання письменником «одіссеї» пляшки коньяку. Подорож її певною мірою градаційна: розпочинається із саджання лози, яке письменник порівнює зі сповиванням дитини, народження напою, де сконцентрована енергетика землі, і праця; потім удовиця Анна купує пляшку, аби щиро віддячити брату за допомогу; Петро несе «Карпати», щоб підбадьорити хворого друга дитинства – Семена Вертуна. Після цього коньяк починає «всотувати» негативну енергетику часу: Гафія, що змушена утримувати недужого чоловікового брата, відносить пляшку до крамниці, а звідти вона мандрує до ревізора як хабар.

Усіх героїв твору можна поділити на реальних і казкових. Друга група – це лише два казково-неоміфологічні герої: пляшка коньяку та демон Хміль. Вони є антитетичною алюзією з фольклорними персонажами, що уособлюють сили природи. Неоміфологеми І. Чендея – породження ворожої людині цивілізації. Цікаво використаний письменником традиційний для реалістів ХІХ століття прийом сну, в якому відбувається зустріч носіїв полярних позицій. Злиття марення і дійсності є неореалістичним утвердженням сили «програми» Хмеля.

Навколо образу пляшки коньяку побудовано весь сюжет твору. Роман починається детальним описом процесу виготовлення коньяку. За цим йде такий же детальний опис засідання комісії з добору назви для напою. За допомогою деталізації І. Чендей показує дріб'язковість, мізерність тих високопосадовців, поетів, письменників, котрі не знайшли для себе кращої роботи, аніж вигадувати наймення для алкогольного напою. За такого контексту мораль пляшки протиставляється моралі даної комісії: перша увібрала в себе силу землі, працю, енергію та почуття садівників і виноробів. Цього персонажа письменник наділяє здоровим глуздом стороннього спостерігача: «Я, мізерна пляшка коньяку, собі задумалася. Я зрозуміла, яким іноді безпорадним є людський розум навіть перед невисоким порогом, що його треба переступити...» [8, с. 142].

Беручи до уваги «минуле» пляшки, пиятика виглядає наругою над працею старого винороба Івана Івановича: виплекана лоза, благословенне вино перетворилося на «чортове зілля» й стало причиною трагедій у родині і душах людей. І.Чендей майстерно показує такі міні-апокаліпсиси. Пияків автор змальовує за законами гротеску: «Цілим тулубом [...] безпорадно лежав змалілий чоловічок. Могло здатися, навіть не обличчя чоловічка, а жменька душі, заспиртованої якимось дивом, зморшки лице зібрали в гармошку...» [8, с. 280]; «Скільки раз у шанці валявся! Пси губи облизували...» [8, с. 280]. Письменник і разом з ним персонажі оцінюють подібних людей, як непотріб: «Не чоловік, тінь... Вже й тіні нема – ламаний гріш...» [8, с. 280]. Портрет демона Хмеля, якого зустріне Головчук, є гіперболізованим комплексом портретів Вертуна, що впав у недугу, та щойно згаданого безіменного п'янички: «Обличчя – не обличчя, а велетенська розбухла й обвисла твар. На місці уст – зяюча бездонна провалина. Не ніс, а одутле бузкове рило» [8, с. 352]. Риси «портрета» Хмеля знаходимо і в інших творах І.Чендея. У повісті «Житіє Антона Кукурічки» письменник так описує наставника головного героя Вальдемара Ілліча Лапузку: «Геть-геть поморщене, землянисто, глинисто-сіре – ну не лице, не твар, а всього подоба колишнього, сушеничка, бліда тінь, знак – Демон-Хміль тут давно звершив чорне діло!» [10, с. 162]. Наголошуючи на силі руйнівного впливу алкоголю на людину, автор удається до цікавого порівняння: «П'яні оси добріші від п'яних людей» [8, с. 256].

Смислове навантаження на образ пляшки поступово змінюється, проте письменник не наділяє його негативними рисами, адже в самому напої немає демонічності. Пляшка коньяку є безпристрасним спостерігачем, лакмусовим папірцем, за допомогою якого І.Чендей окреслює порушені проблеми. «В уста» цього персонажа письменник вкладає афористичні вирази: «На поверхні таки збиралася каламуть. Бач, всіляка і різна каламуть не інше, а поверхню любить. Та хто подумати міг би про мою до сонячного блиску чистоту, про мою вроду кокетливу з іскристим спалахом помріяти міг би, як на каламуть усього й дивився б? Все до нас приходить тільки тоді, як очищаємося, коли непотрібне в нас нидіє, осідає, зникає...» [8, с. 138].

Коли пляшка закінчує свою «подорож», роль спостерігача автор переносить на журналіста Петра Головчука. Він не є безпристрасним і байдужим до подій у житті, намагається їх зрозуміти, бере активну участь у боротьбі проти алкогольного дурману, що охопив країну. Сюжет твору має два смислових вузли. Перший пов'язаний із образом журналіста і його протиалкогольною боротьбою, другий – з процесом деградації Семена Вертуна. Останній лише опосередковано пов'язаний з пляшкою

коньяку та демоном Хмелем, адже розпад та самознищення персонажа почалися задовго до пияцтва й продовжувалися після відмови від згубної звички. Працюючи в міліції, Вертун удається до шахрайств. Подібно до Каламаря («Іван»), що занехаяв свій духовний потенціал, Семен заглушив у собі пісню: шахрайства та пиятика замінили для нього музику. Це якісно відрізняє його від Пригари («Птахи полишають гнізда...»), якому болить нереалізація співочого таланту. Колишній механік спокійно усвідомлює результати саморуйнації: він не зможе повернутися до колишньої професії, бо його корабель «пішов на дно», він «сам його затопив» [8, с. 207]. Герої «Івана» та «Скрипу колиски», потрапивши в межову ситуацію між повноцінністю і каліцтвом, вдаються до аналізу життєвих помилок. Каламар є глибшою натурою – його пошук має на меті осягнення Бога. У словах Семена присутня критика не тільки власних хиб, а й недогляду держави, що мала б бути суворішою з пияками. Колишній механік об'єктивно оцінює дійсність: не схвалюючи поведінку Перпетуї, він віддає належне, що жінка змінила стиль життя, почувши під серцем дитину. Семен не звинувачує і не тримає зла на неї через те, що не схотіла жити з пияком. Логічним є завершення лінії Перпетуї в романі: вона знайшла свою долю з чоловіком, що в минулому потерпав від алкоголізму дружини. Остаточну деградацію Семена письменник підтверджує тим, що персонаж наживається на недоліках державного господарювання, які сам засуджував: пише листи в усі інстанції, вимагає квартиру. Відрізняється ставлення автора до героя до й після одужання. Ця позиція втілена на рівні часової послідовності деградаційної динаміки персонажа. Коли ми зустрічаємося з недужим паралізованим героєм, він викликає жалість; дізнавшись про причину хвороби, це ставлення змінюється відразою, а екскурс у дитинство Семена характеризує його як «пропащу силу», що є причиною болю через незреалізований талант, заглушену в душі пісню. Його сприйняття світу й розуміння правди та моралі спотворене. Семен-адвокат своїм минулим має Семена-пияка. Він бере дрібні хабарі, живучи в громадянському шлюбі з Одотею, практично перетворює її на служницю. Коли жінка завагітніла, Вертун змушує її зробити аборт. Він ладен знищити власну дитину, а це свідчить про те, що колишній механік не заслуговує увійти у вічність через нащадка. Письменник стає на бік Одоті, що йде від Семена, хоч це й суперечить неписаному закону народної моралі про виховання дитини в повній сім'ї, народження в законному шлюбі.

Сила алкогольної трагедії особливо яскраво проступає у своєрідних газетних замітках та листах до редакції у розділі «Референдум майже з натури». Композиція цього тексту в тексті нагадує композицію всього роману: твір починається монологом пляшки коньяку, а «Референдум» – монологом Петра Головчука. Репортаж складається з короткого прологу,

п'яти розгорнутих інтерв'ю та кількох коротких, що виконують функцію епілогу. П'ять репортажів змінюють один одного за законом градації. У «Білочці» на тлі розгорнутих описів магазину, краму, який там продається, та звірятка, що дало назву установі, змальовано пияка. Письменник не торкається причин, котрі привели того чоловіка до столика та пляшки плодоягідної «бормотухи». Наступні два міні-розділи репортажу «З нагоди ремонту черевиків» та «На вигоні» розкривають причини пиятики людей. Ці причини є анекдотичними самовиправданнями: Петрів сусід Сашко Боготоп відсвяткував ремонт черевиків за півтора карбованці, пропивши три. Інтерв'ю «На лекції» розкриває ставлення людей до проблеми алкоголізму: слухачів прийшло надзвичайно мало й навіть ті, що прийшли, зробили це, просто щоб убити час. Кульмінаційним у «Референдумі» є репортаж з уроку. У ньому письменник майстерно й психологічно тонко показує вплив пиятики батьків на дітей. Серед зачитаних учителькою листів особливо вражає другий, де розкрито трагедію дитини, що страждає у домашньому пеклі. Вустами хлопчика Віті Царевського письменник майстерно зображує спотворювальну дію алкоголю на особистість. Трагічність ситуації посилюється саме тим, що про неї оповідає дитина. З листа хлопчик постає надто серйозним і дорослим для свого віку (12 років). Вітя сповнений безсилою розпачу: сестра втекла до інтернату, матір батько-алкоголік «відправив» до лікарні. Те, що хлопчик у майбутньому хоче стати прокурором, аби карати пияків, відображає його розчинену в дитячій наївності ненависть до рідного батька. Алкоголізм як суспільне явище руйнує основи народної моралі.

Діалектичне сприйняття прозаїком ролі хмільних напоїв у житті людей виявляється на прикладі двох епізодів роману. У розділі «Перше таїнство» герої куштують вино, що увібрало в себе «все, що за літо дала мати-земля, що дали людські руки, що дало небо» [8, с. 120]. Не лише персонажі, а й автор погоджується, що «з давніх-давен виробництво вина вимагало особливої чистоти, не в одного знаючого і відчуваючого душу хмільної рідини скидалося на священнодійство» [8, с. 122]. Куштуючи заготовку для майбутнього вина, виноградар та його кум згадують Святе Письмо та роль вина в ньому. На діалектичне сприйняттям алкоголю натрапляємо в епізоді зустрічі двох сестер – Анни й Василини. У словах жінок звучить народна мораль: «Ми, сестро, були щасливі і добре нам було, коли молочка та студеної води на роботі напилися...» [8, с. 149]. Вони протиставляють її новим реаліям: «То вже тепер так повелося, що всілякі напої п'ються і тоді, коли свято, і тоді, коли будень для роботи... Що з того білого світу буде, ніхто не знає, не відає, якщо так і далі піде...» [8, с. 149]. Мораль сучасного йому світу висловлює Анна:

«...Нині, еге, всі так, і я не знаю, від чого воно таке пішло, і як прийшло, і куди той світ піде, коли кривда та кривда... А ти мусиш ще й на якусь півлітру підпиратися...» [8, с. 160].

Письменник протиставляє спотворену мораль пияка народній моралі:

«- П'є увесь світ... – Семен останнє слово не вимовив, а гойкнув.

- Я не п'ю. і мій Василь не п'є... Надіюся, і мої діточки не будуть валятися по шанцях п'яними. Бо коли мали б, я сама скоріше померла б. Та не може такого бути, аби світ пив увесь. То настав би світу кінець... – Гафія більше не мала, що сказати» [8, с. 262].

Крім алкоголізму, І. Чендея обурює порушення морального кодексу прадідів. Новий час знищує кордони й межі, виправдовує крадіжку суспільного. Останнє яскраво виявляється у розмові Петра з Гафією: «...Була межа... Не соромилися просити... Соромилися украсти...

- То було Іванове, Петрове, Михайлове...

- А тепер?

- Наше!» [8, с. 193 – 194].

Ставлення до власності є індикатором рівня духовності в суспільстві. Межовий камінь, що встановлював закони світу Пригар («Птахи полишають гнізда...»), у «Скрипі колиски» остаточно втрачає свою владу. На користь цього свідчить вищезгаданий діалог між Петром та Гафією про «моє» і «наше». Ілюстрацією відмирання патріархальної моралі в романі «Птахи полишають гнізда...» є епізод «розмови» головного героя з межовиком: «О, коли б ти мав силу!.. Тоді і я мав би силу!.. – прошепотів Михайло. – ...Ти мав силу і давав силу. Тебе боялися, але тебе і ненавиділи... Бо ти не раз пив кров і п'янів од крові... Я гордий, бо за життя ні одної межі не перекосив, не переорав, не перекопав... Я сам знав ціну своєму, тому не витріщався і не роззявлявся на чуже!» [9, с. 59].

Зміна ставлення до власності призводить до переоцінки цінностей; віра в Бога як в еталон доброти й справедливості стає формалізованою. Мораль суспільства письменник оцінює епітетом *якийсь такий*: «Якийсь такий час... Якись такі люди... Якись такі відносини і стосунки між людьми» [8, с. 170].

Проблемами ставлення до власності й переоцінки цінностей перейняті й повісті В. Распутіна «Пожежа» і «Прощання з Матьорою» та Ю. Мейгеша «Стихія». Ситуація в «Пожежі» нагадує експеримент: письменник ставить персонажів в екстремальні умови, в яких найяскравіше виявляються їхні позитивні та негативні риси. Єгоров Іван Петрович – чи не єдиний з усього села, хто залишається людиною в міні-пеклі пожежі. Головний персонаж і разом з ним автор шоковані ставленням людей до спільної власності. У художньому світі В.Распутіна спостерігаємо чітку поляризацію героїв: Іван Петрович – на одному, а більшість його односельців – на другому полюсі цінностей. У романі І.

Чендея немає різких штрихів, що одразу визначають авторську позицію. Петро Головчук, а разом з ним і письменник співчувають Гафії, котра змушена утримувати недужого чоловікового брата, і в той же час засуджують її за порушення законів моралі, недбалого ставлення до спільної власності. У «Прощанні з МатЬорою» дивовижно тонко показано розпад, який зародився на самому острові. Персонажі повісті протиставляють розуміння людьми поняття совісті в минулому та сучасному: «Раніше її видно було: чи вона є, чи нема... Тепер [...] згадують її [...] на кожному слові: настільки [...] пошматували, що місця живого не лишилося» [5, с. 31]. Носієм самознищення виступає Петруха – син Настасії. Пияк і ледар, він першим на МатЬорі підпалив власну оселю, пориваючи останні нитки з нею. Схожими рисами наділений і Антон – герой роману Ю. Мейгеша «Стихія», хоч його образ набагато складніший. Колишній турботливий син та гарний працівник стає пияком і руйнівником, як і Петруха, знищує зв'язки з усім рідним, рубає власне коріння. Про це красномовно свідчить розбиття ним огорожі, що наповнена кількома концептуальними символічними значеннями: добра пам'ять про батька й захист від негараздів великого світу (своєрідний оберіг). Образ Антона нагадує образ Семена Вертуна із роману І. Чендея «Скрип колиски». Спільним між ними є маргінальний стан та невикористаний потенціал.

І. Чендей упевнений, що людина залишається людиною, доки тримається рідної землі й роду. М. Стельмах у романі «Чотири броди» пов'язує з цими поняттями внутрішню гармонію людини: «Тримайся не крутежу, а святого хліба, божої бджоли, і не жни, чого не посієш, бо опустошаєш, як старе дупло» [6, с. 27].

Результати вдалого творчого експерименту І. Чендея простежуються у тому, що автор подолав антиалкогольний пафос. Для «Скрипи колиски» характерним є постмодерний спосіб зображення, якому притаманне песимістичне неприйняття світу. У романі письменник окреслює панораму моральної деградації суспільства, яке заповонила хмільна епідемія. Синівська прив'язаність до материнсько-батьківського міні-світу переходить в одержимість-залежність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Балега Ю. З реальності наших днів / Ю. Балега // Закарпатська правда. – 1987. – 23 серп.
2. Кравченко А. Художня умовність в українській радянській прозі. / А.Кравченко.– К.: Наукова думка, 1988. – 128 с.
3. Марко В. Проти демона Хмеля / В. Марко // Літературна Україна. – 1987. – 13 серп.
4. Носа М. Чи обурюються дубівчани? / М. Носа // Вітчизна. – 1988. - № 10. – С. 192 – 193.

5. Распутин В. Пожар: Повести / В. Распутин. – Советский писатель, 1990. – 240 с.
6. Стельмах М. Чотири броди: Роман / М. Стельмах. – К.: «Рад. письм.», 1979. – 527 с.
7. Харчук Б. Кревняки. Роман / Б. Харчук. – К.: Дніпро, 1985. – 516 с.
8. Чендей І. Вибране: В 2 т. – Ужгород: Карпати, 2003. – Т. 2: Оповідання, роман / І. Чендей. – 518 с.
9. Чендей І. Вибрані твори: В 2-х т. – Т.1. Оповідання. Птахи полишають гнізда... / І. Чендей. – К.: Дніпро, 1982. – 623 с.
10. Чендей І. Калина під снігом: Повісті, оповідання / І. Чендей. – К.: Рад. письм., 1988. – 399 с.
11. Чижевський Д. Історія української літератури / Д. Чижевський // Microsoft Internet Explorer.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Козій Ольга Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: особливості літературного процесу XX століття.